

A budai pénzverés II. Lajos korában.

Középkori pénztörténetünkben hosszú időn keresztül igen jelentős szerepet játszott a budai pénzverő. Az Anjouk korában egyenesen vezetőhelyen állott, de később Körmöcbánya nyomult előtérbe, és Mátyás korától kezdve már a működése sem volt folyamatos többé. A XVI. sz. elején azonban, közvetlenül a mohácsi csatát megelőző években még egyszer nagyobb jelentőséghez jutott a budai pénzverő. Ennek a néhány évig tartó pénzverésnek a történetét kíséreljük meg feltárni a rendelkezésre álló, sajnos igen gyérszámú adat alapján. Erre a korra vonatkozó forrásközléseink elég szegényesek, és magukon a pénzekon mint kétségtelenül hiteles emlékeken kívül csak az innen-onnan összeszedett apró adatok mozaikszerű összeállításából alakul ki valamelyes kép a budai pénzverés akkori állapotáról. II. Lajos korában aranyforint, garas, denár és obulus nevű négy pénzfajta került kiverésre. Ezek közül — mint látni fogjuk — Budán csak az utóbbi három fajtát verték, főként azonban a denárokat. II. Lajos összes denárait Jeszenszky Géza dolgozta fel mintaszerű tanulmányában,¹⁾ és az ő eredményeit egészítjük ki bővebb adatokkal és nyújtjuk függelék-képpen a budai veretű pénzek általunk ismert fajainak és változatainak leírását.

II. Lajos uralkodása elején a pénzverésben teljes mértékben csatlakozott az elődjei által alkalmazott pénzrendszerhez. Ennek a pénzrendszernek a gyökere I. Mátyás 1468-i nagy pénzreformjáig nyúlt vissza, aki akkor az ú. n. Madonnás-denárokat vezette be.²⁾ Ezekből 416 darabot vertek 1 budai márka 8 latos ezüstműből. Lajos uralmának első éveiben a denárok mind az éremképet, mind a pénzlábat illetőleg teljesen megegyeztek az elődök vereteivel. Ez az első korszak az 1516—1521. évek közé esik, mikor is a CNH. II. (Corpus Numorum Hungariae II. kötet) 306.A. sz. denár megfelelő évszámú változatait verték. A budai pénzverőház azonban ebben az első korszakban még nem működött. Egy-két bizonytalan és kétes valódiságú (esetleg téves veretű) példányon kívül ebből a korszakból csupán a körmöci pénzverő veretei ismeretesek.

1521-ben nagyjelentőségű reform következett be a pénzverés terén, melynek értelmét és magyarázatát az ország akkori közállapotai és a kincstár, illetve királyi udvar nehéz anyagi helyzete nyújtja. Nem óhajtunk ezzel a kérdéssel itt részletesen foglalkozni, csak néhány jelenségre mutatunk rá, melyek kellő megvilágításban tüntetik fel a pénzügyi reform

sötét háttérét. 1516 márc. 13-án húnyt el II. Ulászló, aki üres kincstárt, adósságokat és belső villongásoktól feldúlt országot hagyott alig 10 éves fiára. Gyermekkirály került ilyen viszonyok között a trónra, nem megfelelő nevelőkkel és élnivagyó, költekező hajlamú feleséggel. A királyi javak elajándékozva, a regálék jórésze elzálogosítva és mindennek betetőzése-képpen az állandóan fenyegető török veszedelem, mely feltartóztathatatlannul nyomult előre Magyarország felé. Érthető, hogy ilyen viszonyok között ott igyekeztek jövedelemre szert tenni, ahol lehetett és így jutottak el, mint legegyszerűbb megoldáshoz, a pénzrontás gondolatához. Egyébként úgy látszik már 1521 előtt is bajok lehettek a pénzveréssel, mert M. Sanuto krónikája szerint a pénz értéke leszállt, miután nem volt elegendő ezüst.³⁾

A reform alap gondolata az volt, hogy a pénz finomságát felére csökkentik, de az eddigi értékben kényszerárfolyamon tartják. Fortunatus Imre alkincstárnok javaslatára határozták ezt el,⁴⁾ ami később mérhetetlen kárt okozott a gazdasági életben. Jeszenszky Géza számításai szerint a következőképpen festett az új reform bevezetése után a pénzrendszer: a reform előtt 1 budai márka 8 latos ezüst = 416 denár. 1 denár nyerssúlya 0.590235 g volt, színsúlya 0.2951175, a *lucrum camerae* pedig 7.378 g. Az új pénz veretése után vertek 1 budai márka 4 latos ezüsből 500 denárt. 1 új denár nyerssúlya 0.4910756 g, színsúlya 0.1227689 g lett. Pénzváltásnál 100 régi denárt adtak 110 újért, tehát a beváltó veszített 100 denáron 29 $\frac{1}{4}$ régi denár értéket a *lucrum camerae* beszámításával. Még nagyobb volt a kincstár nyeresége a bányaművelőkkel szemben, mert itt a régi denárok veretése idején 1 márka beváltott ezüsten a kincstár nyeresége 282 denár volt, a reform után pedig 1350 denár. Az új pénz neve *nova moneta* lett, a régi jó denárokat viszont *antiqua moneta* néven emlegették. 1521-ben kezdték verni a *nova moneta*-t, legalább is ez év aug. 22-éről keltezve fennmaradt a királynak a bányavárosi bányászokhoz intézett levele, melyben értesíti őket, hogy új pénz verését határozta el és szigorúan meghagyja, hogy minden ezüstöt Thurzó Elek kamaragróf kezéhez kell szolgáltatniok, aki gondoskodik az új pénz veréséről, *mely most kezdődött el.*⁵⁾

A *nova moneta* veretése keltette életre a budai pénzverőt is. Az első bizonyíték erre nézve a király 1521 júl. 21-i levele Körmöcbánya tanácsához, melyben elrendeli, hogy kellő számú ércolvasztó és pénzverő a megfelelő szerszámokkal jelentkezzen Budán büntetés terhe alatt. A város szó nélkül teljesítette a parancsot, úgy látszik nem látott ebben jogsérelmet.⁶⁾ A következő adat, mely a budai pénzverő működését bizonyítja, az 1522. évi budai országgyűlés végzéseinek 19. cikkelye, mely kimondja, »nehogy a jó pénz az ő igazi ezüst súlyában megcsalattassék, a király mindig állíttassa a tárnokmester hű emberét Budán a pénzverők mellé.«⁷⁾ Egy újabb feljegyzés, melyből már a budai pénzverő forgalmára is tudunk következtetni, az Egyetemi Könyvtár egyik kódexében maradt fenn.⁸⁾ A sajnós keltezetlen feljegyzés szerint »a budai pénzverő kamarából a múlt évben 87.347 forint 54 denár folyt be. A következő évben azonban az *antiqua moneta*, valamint az ezüst fogyatkozása következtében, továbbá mivel mindkettő ára emelkedik, alig lehet 50.000 forintra számítani.« Ezt a feljegyzést különbözőképpen keltezik. Kovachich 1519-re, Fogel 1521-re, Schedius pedig 1523- vagy 1524-re. Sem 1519 sem 1521 nem vehető figye-

13. Tanulmányok Budapest múltjából. IX.

lembe, mert a budai pénzverő, mint láttuk, csupán 1521 óta működött, márpedig a feljegyzés a »mult évről« is beszél. Schmidtnek a következtetését kell elfogadnunk, aki szintén az 1523. vagy 1524. évekre teszi e feljegyzés keltét abból kiindulva, hogy az említett kódexben a budain kívül a körmöci kamara jövedelme is szerepel, és az is meg van említve, hogy ebből mennyi jár a királynak és mennyi a királynénak.⁹⁾ Márpedig Lajos király a bányavárosokat a pénzverővel együtt 1522 február 2-án adományozta nejének hitbérül,¹⁰⁾ tehát a szóbanforgó feljegyzéseknek ezen időpont után kellett létrejönniök. Az antiqua moneta fogyása is előrehaladottabb időpontra utal. Végül 1524 április 4-éről maradt fenn egy levél, mely valószínűleg szintén a budai pénzverőre vonatkozik. Ezt a levelet Bécs városához intézte a király és kéri benne a város engedélyét arra nézve, hogy az ő kiküldött emberei, akik »tartarum, tegulas«, továbbá más, a pénzveréshez szükséges eszközöket vásárolnak, ezeket a tárgyakat Ausztriából békésen és adómentesen kiszállíthassák.¹¹⁾ A levél ugyan kifejezetten nem említi, de valószínű, hogy a budai pénzverő szükségleteire vonatkozott ez a kérés.

Úgy látszik azonban, hogy nemcsak pénzverő szerszámokat, hanem pénzverő munkásokat is hozatott a királyné Bécsből. Legalább is Szerémi krónikája szerint a királyné Bécsbe küldött pénzverők után, és hoztak is 25-öt Budára. Ker. szent János utcájában — *in vico S. Joannis Bapt.* — jelölt ki házat ezeknek, akik ott elkezdtek denárokat verni. Éjjel-nappal verték a pénzt Nándorfehérvár felszabadítására. Mágánok, nemesek és polgárok hozták ezüstjüket a pénzverőkhöz két éven át.¹²⁾

Valószínűleg ezekre a német pénzverőkre vonatkoznak Hans *Turnschwamb* feljegyzései, aki, miközben a Thurzók idejében vert pénzeket dicséri, a következőket mondja: »Mely vonóasztalt (Zieh-Panck) a körmöciek most Behem Bernhard idejében, aki maga is pénzverő és kamaragróf volt, mellőzik, annak oka a következő. Amikor Lajos király korában a négylatos pénzt verték és Németországból hoztak pénzverőket Körömöcre és Budára, a német pénzverők kézzel darabolták a pengét és egyenlőtlen denárokat készítettek, viszont a körmöci denárok egységesek voltak, minthogy ezek pengéjét előbb vason végighúzták, a régi Thurzó- és Fugger-féle rendelkezéseket betartották. Miután a német pénzverők nem tudtak olyan tiszta denárokat verni, mint a körmöciek, a vonóasztalt „Schelmbanck” néven nevezték. Amikor a körmöci pénzverők Budáról ismét hazamentek, a vonóasztalt a Dunába dobták és azóta ők is egyenlőtlen pénzt csináltak, minthogy kézzel darabolták a denárt, mint a német pénzverők.« Azt is megemlíti *Turnschwamb*, hogy a pénzverőknek volt egy polgárjuk, Georg Eischler, akinek hetenkint két forintot adtak, hogy a procuratoruk legyen az udvarnál és ügyeikről tárgyaljon.¹³⁾ Ezek a feljegyzések csak általánosságban szólnak a II. Lajos korabeli eseményekről, közelebbi időmegjelölés nélkül, tehát ebben az irányban csak következtetésekre vagyunk utalva. A feljegyzésekből a nova moneta verésére való utaláson kívül az is kiderül, hogy a vonóasztalt alkalmazása Behem Bernhard ideje előtt történt, aki pedig 1524 elején lett Körömöcön főkamaragróf. Ez az időpont viszont jól összevág a nova monetát készítő német pénzverők és az 1521-ben Körömöcről jött pénzverők együttes budai működésének idejével.

Körülbelül ennyi az az adat, ami a nova moneta budai verésére vonatkozik. Kevés arra, hogy teljes képet nyerjünk az itteni pénzverésről, de elég abból a szempontból, hogy bizonyítsa a Budán berendezett pénzverőház állandó működését. Magával a nova monetával azonban igen sok baj volt. Természetesen hiába rendelték el ennek az antiqua monetával egyenlő értékű forgalmát, ezt betartani lehetetlen volt, és a drágaság állandóan növekedett. Már 1522 január 18-án a király szigorú meghagyást küldött a pozsonyiakhoz, hogy az országgyűlési határozattal vert új pénzt éppúgy, mint a régít, vásárlásoknál jószágvesztés terhe alatt kötelesek elfogadni.¹⁴⁾ Az ezévi budai országgyűlés is kénytelen volt foglalkozni az új pénzzel és a 14. cikkely kimondta, hogy a király azokat a pénzeket, melyeket legutóbb veretni kezdett, veresse tovább, de legyen rajta, hogy ezek az új pénzek a szomszédos országokban is forogjanak. Ha ez nem volna elérhető, akkor olyanokat veressen, melyeket mindenütt elfogadnak. Végül megengedi az országgyűlés némely külföldi pénz (cseh vagy német garas, babka és fillér) állandó forgalmát, sőt ezek veretését is, ha a király akarja. Az új pénz külföldi forgalmával azonban baj volt. Legalább is ezt mutatják a nürnbergi birodalmi gyűlésen folytatott tárgyalásokról fennmaradt emlékek. Ide a magyar követek azért jöttek el, hogy segítyt kérjenek a török elleni harcokhoz. 1522 június 15-én a német birodalmi követek kijelentették, hogy Magyarországon új pénzt kezdtek verni, mely alig fele a valódi értéknek és igen nagy akadálya idegen katonák Magyarországra való küldésének. Dec. 22-én pedig maga Ferdinánd jelenti ki a magyar követeknek, hogy a segélyhadat csak akkor ígérheti, ha a magyarok a pénzüket úgy rendezik, hogy az egyenlő értékű legyen az osztrák pénzzel, nehogy a német harcosok megkárosodjanak.¹⁵⁾

Az 1523. évi országgyűlés megint kénytelen foglalkozni az új pénzzel. Az akkor hozott határozatokból látszik, hogy mennyi baj lehetett a nova monetával. Így a 29. cikkely kimondja, hogy amíg a király jobb pénzt nem veret, addig mindenki köteles az új pénzt a régi értékében elfogadni jószágvesztés terhe alatt. Elrendelték továbbá, hogy az urak az új pénzt a jobbágyoktól mindenféle adó fejében kötelesek elfogadni. Senkinek sem szabad a maga számára antiqua monetát vagy ezüstöt váltani. Minden ár maradjon a régiben. Az új pénzt mindenki köteles külföldiektől is elfogadni. Senki a királyon kívül pénzt verni ne merészeljen. Aki pedig a király tudtával veret, arról számadást tegyen. Végül igen jellemző a 34. cikkely, melyben ki van mondva, hogy a régi pénz beváltásánál a királyi kamarákon 100 antiquáért adjanak az új denárokból 100-on felül még 10-et, de nem többet.

Ezzel hivatalosan is kénytelenek voltak tudomásulvenni azt, ami a gyakorlati életben már elejétől fogva természetes volt, hogy t. i. az új pénzt nem lehet a régivel egyenlő értékben elfogadtatni. Az országgyűlési végzések rendelkezései az inflációs pénz verésével és forgalmával járó összes bajokat feltárják. Így mindjárt előtérbe került a magánosok pénzverésének a kérdése, ami az új pénz egyik legsúlyosabb velejárója volt. A király ugyanis az új pénz minél gyorsabb szaporítása érdekében többeknek megengedte, hogy saját ezüstjükből pénzt verjenek vagy pénzverőt állítsanak fel, de természetesen mindenütt csak királyi pénzek verését engedélyezte. A pénzverési hasznon rendszerint osztozott a kincstár és

az engedélyes. Ilyen engedélyt nyert pl. Kassa városa a kassai pénzverőre, Zrínyi Miklós a kosztaincai pénzverőre, Fysser Jakab és Pythys Miklós német kereskedők a pozsonyi pénzverőre stb. Gyarmathy Balassa Ferenc nógrádi főispán arra kapott engedélyt, hogy saját ezüstjét veresse pénzzé a visegrádi verdében, és egészen bizonyos, hogy mások is kaptak hasonló engedélyeket. A magánosok pénzverése természetesen távolról sem folyt valami lelkiismeretesen, és gyakran a törvényes 4 latnál is kevesebb ezüstöt tartalmazott a kivert pénzüik. Így érthető Sperfogel Jakab lőcsei krónikájában a panaszkodás, hogy az új pénzben nem volt négy lat ezüst. Általában Sperfogel krónikája hűségesen elpanaszolja mindazon bajokat, amelyek az országgyűlési végzések segíteni szerettek volna. Elmondja, hogy a régi pénz két újat ért, a külföldiek nem fogadják el, és a drágaság rendkívüli módon emelkedik.¹⁶⁾ A régi pénz értéke azonban — mint ilyenkor természetes — állandóan emelkedett, és elkértek 3—4 nova monetát is egy antiquáért. Mindenki igyekezett az új pénzt kiadni és a régít őrizni. Ezért pl. 1524 augusztus 6-án a király kénytelen volt ráírni Medgyes városára, hogy tudomása szerint Erdély egyes részeiben, többek között Medgyesen is, felvásárolják a régi pénzt. Megbízta ezért a szebeni pénzverdét, hogy az ilyeneket kutassa ki és tőlük a beváltott pénzt vegye el.¹⁷⁾ Hasonlóképpen már előbb, 1524 július 2-án a kassai pénzverő prefektusai átírnak a rimaszombati polgároknak, hogy ezüstöt és régi pénzt szigorú büntetés terhe alatt senki másnak ne adjanak el, csak nekik.¹⁸⁾ Egyszóval minden téren ugyanazok a jelenségek, melyek az inflációs pénzek kibocsátásánál mindenkor és mindenütt tapasztalhatók.

Még az új pénz elnevezésében is kifejezésre jutott az annak hitványsága felett érzett elkeseredés. A hivatalos iratok eleinte általában a nova moneta megjelölést használták, a köznyelv azonban hamar *cuprea moneta* (rézpénz) névvel illette.¹⁹⁾ Kétségtelen, hogy erre a névre a sok négy latosnál is rosszabb, tehát valóban csaknem tiszta réz, magánveretű új pénz adott okot. Kétséges, hogy a Sperfogel krónikájában emlegetett állítólagos lőcsei veretű »Czinderling« erre a pénzfajra vonatkozik-e? Ellenben bizonyos, hogy az osztrák forrásokban szereplő »Schafstreiber« megjelölésen a magyar nova monetát kell érteni.²⁰⁾ Végül Schönvisner és Weszerle említik egy régi forrásból az »Elenkesch« elnevezést.²¹⁾ E forrás szavai szerint »ebben az évben [1523] Magyarországon az Elenkesch nevű nova monetát verték«. Az elnevezés értelme bizonytalan. Weszerle az »ellenkező« szóval próbálja valahogy kapcsolatba hozni. Schönvisner szintén így értelmezi, de egyben felveti, hogy esetleg azt akarja ez a kifejezés megjelölni, hogy az új pénz a réz nagymértékű keverésével tért el a korábbi jó ezüstpénzektől és ezért nyerte a népnél a »fonák« nevet.

Végül Szerémi krónikája is beszél a nova monetáról és arról a nagy kárról, amelyet ez a pénz az országnak okozott. Ő minden bajt elfogultságában a királynénak tulajdonít, de személyes ellenszenvét leszámítva, feljegyzései az általános jellemzésen túl azért is figyelemreméltók, mert adatai elsősorban mindig a budai pénzverésre vonatkoznak. Mint írja,²²⁾ az új pénzből a lakosság ötöt értékelt egyenlőnek Mátyás király egy denárjával, végül 32 lett egyenlő 10 darabbal. Egy pisetum ezüstöt tettek egy márka vörösréz közé és ezt bocsátották a polgárok közé, kik szegények

nem tudtak róla. Esténként ölben vitték a Várba a királynéhoz a tiszta ezüstöt, és annyi ezüstöt halmozott fel a királyné, hogy mikor menekült éjjel, nem tudta mind magával vinni, hanem a pogánynak is sok maradt Budán.

Ennek a pénznek nem volt értéke. Ezt tudva a német és magyar kereskedők egy forint jó régi pénz váltásánál (mint ő mondja, »de pecunia reginali«) 140 darabot adtak. Így a királyné nagy kárt okozott a magyaroknak és annyira kirabolta őket, hogy maga a török, ha benyomult volna egész Magyarországra, nem tett volna akkora kárt. Bizonyos, hogy Szerémi a királynéval szemben túlzásokra ragadtatja magát; nem ő volt az oka a rossz pénznek, de amit a nova moneta silányságáról és a jó pénzhez való értékviszonyáról ír, az feltétlenül jellemző és hiteles. 1525 közepéig folyt a nova moneta verése, mielőtt azonban megszűnésével foglalkoznánk, előbb vizsgálni fogjuk az ezidőben Budán vert pénzeket.

A Budán vert pénzek meghatározásánál egyetlen biztos támpontunk a verdejegy. Ugyanis az ország összes pénzverőiben ugyanazon típusú pénzeket verték, csak az egyes verdéket a pénzverőhelyek nevének kezdőbetűjével magukon a pénzekon megjelölték. A budai pénzverő jelzése általában a B betű. 1521—1525 közötti években bár mindenütt a nova monetát verték, mégis van egy különös veret, melynek létezése első pillantásra érthetetlennek tűnik fel. Ez a veret a CNH. II. 306. A. sz. denár (tehát antiqua moneta) A—B jegyű változata 1522-es évszámmal. Az A—B jegyű körmőci jelzés nem lehet, mert a körmőci veretű régi denárok jegyei K—G, K—A vagy K—B. Ezzel szemben viszont a később, 1526-ban Budán vert denárok hasonló (B—A) jelzést viselnek, tehát mindenképpen úgy látszik, hogy az 1522-i A—B jegyű denárok budai veretű pénzek. Az A—B egyszerűen a B—A felcserélése, ami eléggé gyakori jelenség. Ez esetben az A Alexius Thurzó kincstartót (1521—24), a B pedig természetszerűleg Budát jelenti. Jeszenszky ezt a változatot úgy magyarázta, hogy talán a kincstárnak valami okból szüksége volt 8 latos pénzre, és azért verték ezt, de véleményünk szerint e különös denár verését még közelebből is meg lehet magyarázni. Ugyanis a már idézett 1522-i budai országgyűlés végzéseinek a nova monetával foglalkozó 14. cikkelyében többek között a következő rendelkezés olvasható: ²³⁾ »... és őfelsége mindamellett ne mulassza el, hogy amint ez a felséges fejedelmeknek, boldog emlékezetű Mátyás és Ulászló uraknak, Magyarország királyainak idejében volt, jó pénzeket is veressen, nehogy ez az ország a jó pénzeknek teljes híjával lenni látszassék...« Ime, az országgyűlés elrendelte, hogy a nova moneta mellett jó pénzt is kell veretni. Az első évben Budán verettek is valamennyit, de tovább már itt sem, másutt pedig egyáltalán nem, mert 1521—25 között ez az 1522-i budai veret az egyetlen ismert antiqua moneta. Ez különben megerősíti az A—B jegyű budai feloldását is, mert természetes, hogy az országgyűlés rendelkezésének eleget tenni kívánó kincstartó a nyilván kisebb mennyiségben készült antiqua monetát a központi helyzetű budai pénzverőben verette. A téves évszám feltételezését kizárja egyrészt a veret tisztasága, főként azonban az a körülmény, hogy az Éremtár gyűjteményében különböző változatok ismeretesek belőle (ld az éremleírásokat). Márpedig egy verőtónél elképzelhető az évszám téves vésése, de több változatnál már nehezen.

A legelső budai veretű pénz azonban nem ez az A—B jegyű 1522-ben készült antiqua moneta, hanem a CNH. II. 305. sz. 1521. évi veretű L—B jegyű nova moneta. Egyébként az összes budai veretű új denárok jegye 1525-ig bezárólag L—B, és itt az L = Ludovicus, a B = Buda. Ez a C.305. sz. denár azonban semmiféle más jeggyel és semmilyen más évszámmal nem ismeretes. Éremképe is teljesen elüt II. Lajos többi denárától. Az előlapon ugyanis a négyrésztű címerpajzs látható szív-pajzs nélkül, a hátlapon pedig hármas halmon a kettős kereszt. A hátlapi körirat is jelzi az új veretet: »moneta nova Ungarie«. Úgy látszik, hogy ez az érem tulajdonképpen próbaveret vagy legalább is igen kis mennyiségben készült kísérlet lehetett (maga az érem meglehetősen ritka), annál is inkább, mert a C. 308. A-ból, azaz a tulajdonképpeni nova monetából szintén ismeretes 1521-i veret. Mindebből az tűnik ki, hogy a nova moneta bevezetésének évében Budán mint központi pénzverőben terveztek, sőt ki is vertek egy új denár-típust, mely köriratában is jelezte, hogy már az új pénzrendszer alapján készült, valami okból azonban ezt a típust elvetették és rátértek a nova moneta másik, közismert típusára, amelyet azután 1525-ig állandóan vertek nemcsak Budán, hanem az ország összes működő pénzverdéiben.

Ez a következő nova moneta típus a CNH.II.308. A-denár és annak vastagveretei, illetve különböző egyéb változatai. Ez a denár ismeretes L—B jeggyel az 1521, 1522, 1523, 1524 és 1525. évekből,²⁴⁾ ezen belül pedig különböző változatokban, ami nagytömegű verésnél mindig jellemző a szükséges sok verőtő következtében. Az egyik 1524. évi vereten a verdejegy B betűje felett rozetta látható, de arra már nem tudunk felelni, hogy ennek van-e különösebb jelentősége, vagy csupán díszítő célzatú. Az éremkép végig azonos és nagyjában megegyezik az antiqua moneta rajzával. Tehát a fentemlített kísérlet után megint visszatértek a régi típushoz, mindössze azzal a változtatással, hogy az új denárokon az évszám és verdejegy kivételével semmi felirat nincsen, ennek következtében az éremkép feltűnően nagyobb. Így a nova moneta a régi típus megőrzése mellett mégis könnyen megkülönböztethető lett az antiqua monetától. Egyszóval némi változtatással folytatódott az 1468 óta vert Madonnás denár-típus, a szív-pajzsban a lengyel sassal.

Egy lengyel tanulmány foglalkozott a sasnak, de általában a lengyel címereknek a szerepével a magyar pénzekben.²⁵⁾ Megállapítja, hogy I. Ulászló idejében a lengyel sas mellett a litván lovas is helyet foglalt, viszont II. Ulászló és II. Lajos pénzein már csak a sas. Ennek okát abban látja, hogy I. Ulászló lengyel király és litván nagyherceg is volt, a két utóbbi uralkodó viszont csak magyar király, tehát ezeknél a lengyel sas csak mint a Jagelló-család címere szerepel.

Az említett C.308. A. sz. nova monetának két budai jegyű vastagverete is fennmaradt. Egyik a C.308.B. sz. L—B jegyű 1523. évi veret, a másik pedig a C.312. sz. érem ugyanezen jeggyel és évszámmal. A kettő között azonban lényeges rajzbeli eltérés észlelhető. Ugyanis míg a C.308. B. egyszerűen a rendes forgalmi denár vastagverete, addig a C.312-nél teljesen eltérő rajzú a címertől jobbra-balra elhelyezett díszítmény, és Mária a bal kezében virágot tart. Ilyen rajzú közönséges forgalmi denár nem ismeretes. Ez a körülmény talán közelebb vezet a vastagveretek problémájának

megoldásához. Állandóan felmerülő és kellőképpen meg nem oldott kérdés ugyanis, hogy ezek az ú. n. vastagveretek vagy piefort-veretek a rendes forgalmi pénzek verőtöveivel egyelőre ismeretlen célból készült kuriózumok-e vagy pedig kísérleti próbaveretek. Ez az eltérő rajzú és forgalmi pénz formájában eddig nem ismert C.312. sz. vastagveretű denár az utóbbi feltevést látszik igazolni.

A nova moneta forgalmi ideje alatt a denárokon kívül vertek még obulust és garast is. A fennmaradt obulus-veret L—B jeggyel az 1523. évből ismeretes, és érdekes, hogy ennek is megvan a vastagverete (CNH. II. 317). Éremképe a szokásos obulus-éremkép. Előlapon négyrésztű címer, hátlapon félholdon Mária Jézussal. Tekintve, hogy csak ebből az évből ismeretes obulusveret, ez feltétlenül összefüggésben áll az 1523. évi országgyűlési végzések 37. cikkelyével.²⁶⁾ Ez ugyanis elrendelte, hogy obulust is kell verni, melyből kettő ér egy denárt. A rendelkezésnek Budán eleget tettek egyszer — ugyanúgy, mint 1522-ben az antiqua moneta verésénél — de tovább már nem folytatták ennek a kis pénzfajnak a verését. Végül ismeretesek a nova moneta rendszere szerint készült garasok is L—B jeggyel az 1521 és 1522. évekből (CNH. II. 299). Ezeknél az éremkép előlapon kétrésztű magyar címer, hátlapon Mária Jézussal. Az előlapi köriratban itt is jelezve van a pénzrendszer-változás »moneta nova« kifejezéssel. Egy ilyen garas 5 denár értékű volt, és amint látjuk, csak a nova moneta verésének első két évében készült ez a pénzfaj. Sem verésére, sem forgalmára nézve az általunk átnézett forrásokban semmi adat nem volt található. A felsorolt sokféle veret önmagában is eleget mond. Kiverésre kerültek ugyanis Budán a nova moneta verésének ideje (1521—25) alatt garasok, denárok és obulusok, továbbá máshonnan nem ismert kísérletek és próbaveretek, végül pedig maguk a forgalmi denárok többféle változatban. Mindez a budai verde jelentőségét és élénk forgalmát igazolja, mert csak ebben az esetben képzelhető el a sokféle változat.

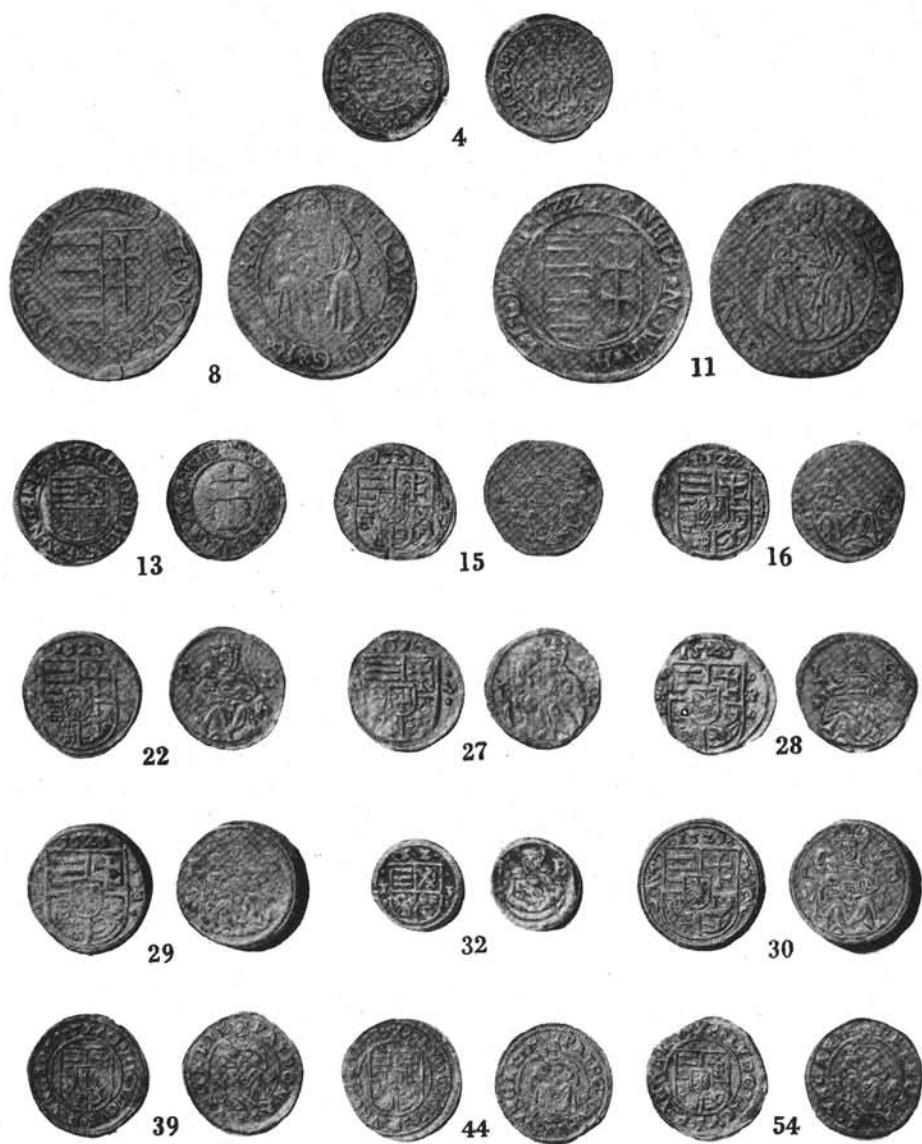
A nova moneta forgalmával azonban a pénzügyi bajok és nehézségek folyton növekedtek, és különösen a magánosok vereteivel volt sok baj. M. Sanuto krónikája szerint Thurzó Eleket, Báthori Andrást és a Fuggereket egyaránt megvádolták hamispénz-veréssel.²⁷⁾ Burgio pápai követ jelentése szerint pedig a végeken levő katonák állandóan panaszkodnak a leromlott pénzre és ezért nem akarnak szolgálni.²⁸⁾ Sok helyen már egyáltalán nem is fogadják el az új pénzt. Így mind sürgősebbé vált a pénzügyek rendezésének a kérdése. Az 1525-i hatvani országgyűlés foglalkozott is ezzel a kérdéssel és a 22. és 23. cikkelyében elrendelte, hogy szűnjék meg a nova moneta verése, az újra veretendő pénz megint egy antiquát érjen, és akik királyi engedéllyel vertek pénzt, azok tegyenek számadást.²⁹⁾ Ezeket a rendelkezéseket azonban nem foganatosították, ezért az ugyancsak 1525-i rákosi országgyűlés megint részletesen foglalkozott ezzel a kérdéssel a 20—23. cikkelyekben.³⁰⁾ Ennek alapján indult meg a pénzverés javulása. Kimondták itt a rendek, hogy a mostani pénz verése a jövőre szűnjék meg, és olyan pénzt kell veretni, mint Mátyás és Ulászló korában, illetve Lajos király uralma kezdetén. A már kivert pénzek azonban Ker. Szent János napján tartandó legközelebbi országgyűlésig egy denár értékben forogjanak. Intézkedtek a magánosok pénzveréséről is, kimondva, hogy akik királyi

engedéllyel helyes ligában vertek pénzt, arról adjanak számat, akik a megengedettnél rosszabb vegyítésű pénzt vertek, a család nyereséget térítsék meg a királynak, végül akik engedély nélkül vertek pénzt, sőt akik az ilyen pénzt terjesztették, azokat hűtlenség vétkében marasztalják el. Jellemző, hogy maga az országgyűlési végzés is *cuprea monetának* nevezi a nova monetát.

Ezeknek a határozatoknak lett is némi eredménye. Úgy látszik különben, hogy már jóval az országgyűlés előtt foglalkoztak a pénzreformmal, mert a királyi számadáskönyvben 1525 február 17-én az a feljegyzés olvasható, hogy »Valentinus Lippyth futárnak, aki Budai Lászlótól,³¹⁾ őfelsége titkárától, valamint Slyk és Thwk uraktól az új pénz verése felől bizonyos levelet hozott, kiadásaira 1 frt.« Mindenesetre 1525 közepén Körmöcön már nem verték a nova monetát, mert a király ez év június 24-én elrendelte, hogy a körmöci pénzverőknek megint azt a munkadíjat fizessék, mint a *rézpénz verése előtt*, minthogy e parancs kibocsátásával a rézpénz verését megszüntették és az ezüstpénz verését újra elrendelték.³²⁾ Tény az, hogy 1525-ös évszámmal már valóban ismeretesek körmöci veretű 8 latos denárok.

A nova moneta és az újonnan veretni kezdett jó pénz egymáshoz való értékviszonyát az 1525 szeptember 1-én kiadott királyi rendelet szabályozta.³³⁾ Ez kimondta, hogy megszűnik a nova moneta, és az antiqua kezdődik újra. Két nova moneta ér egy antiquát, és annyi árucikket kell adni két nova monetáért, mint egykor az antiquáért. Egy nova moneta egyenlő egy régi obulus-szal. Tehát a kétfajta pénz együtt forgott. Minthogy azonban a nova moneta között sok volt a 4 latosnál is silányabb veret, ezt az értékviszonyt nehéz volt betartani. Többet kértek a régi denárért, mint két új denárt, sőt az ország egyes részein, éppen a királyi számadáskönyv tanúsága szerint, a nova moneta egyáltalán nem is forgott.

A budai pénzverőben 1525-ből nem találunk újonnan vert antiqua monetát. Innen csak 1526-ban került ki nagy tömegben a régi 8 latos pénzláb szerint vert denár. A budai verde ekkori működése részint a nova moneta átveretésével, részint pedig az egyházi kincsek beolvasztásával állott kapcsolatban. A nova moneta átveretésére Thurzó Elek tárnokmester kapott engedélyt. Kitűnik ez abból a szerződésből, melyet Budán keltezve 1526 május 16-án kötött a Fuggerekkel. Ebben Thurzó elzálogosítja a javait a Fuggereknek 20—30.000 forint erejéig, mely összeg a silány 4 latos pénz beváltásához szükséges, melyből neki 8 latos pénzt kell vernie.³⁴⁾ Az 1526 augusztus 1-én kötött megállapodásban pedig már az is ki van mondva, hogy a beváltásból eredő haszon fele a királyé, a másik felét pedig Thurzó mindaddig a Fuggereknek engedi át, amíg ezek kárpótlást nem nyernek a besztecebányai rézbányáknál 1525-ben őket ért károkért. Ezzel a beváltással kapcsolatban bukkan fel megint a forrásokban a budai pénzverő említése. Mindenekelőtt az 1526. évi rákosi országgyűlés 34. cikkelye beszél erről.³⁵⁾ Kimondták ebben, hogy a király ugyanolyan súlyban és finomságban veressen jó pénzt, mint a rézpénzverés megindulása előtt. A rézpénzt a kincstárnok váltassa be és a beváltás helye *Buda* legyen. Vásárlásoknál a most következő Jakab-napig (júl. 25) mindenki kettő ellenében elfogadni tartozik, az ünnep után megszűnik a rézpénz forgalma.

7. II. Lajos korában Budán vert denárok, garasok (8, 11) és obulus (32).

Az országgyűlési határozat szellemében rendeli el a királyné 1526 január 22-én Kísszeben városának, hogy minden kereskedelmi ügyletben két nova moneta érjen egy régít; aki azonban azt hiszi, hogy a nova moneta használata nehézséggel jár, bármennyi is van neki belőle, behozhatja a budai kamaráshoz, aki antiqua moneta ellenében becseréli, melyet most ott vernek. A budai kamaráson kívül nova monetát senki sem válthat be és ilyet senkinek eladni nem szabad sem belföldön, sem külföldön.³⁶⁾

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a budai pénzverő 1526-ban erőteljesen működött. A nova moneta megszüntetése azonban az előrejelzett határidőig nem sikerült. Ezt bizonyítja a királynak 1526 június 29-én Bártfához intézett levele, melyben írja, hogy eredetileg úgy tervezték, hogy Jakab napján (július 25) megszüntetik a nova moneta forgalmát, de a török elleni háború következtében a jó pénzt kellőképpen nem lehet szaporítani, és így a pénzhiány elkerülése végett kénytelen a rézpénz forgalmát megengedni, míg a háború tart. Kimondja viszont, hogy három rézpénz érjen egy jót, és a kamaráknál is ilyen értékben váltsák be.³⁷⁾ A pénzhiány tényleg nagy lehetett, mert az 1526. évi rákosi országgyűlés 37. cikkelye megengedte a »babka, cruciferi« és más külföldi pénz forgalmát is a hadjárat idejére.³⁸⁾

A fenyegető pénzügyi krízis éreztette tehát a hatását. Hiába volt meg a jóakarát a viszonyok javítására, a körülmények nem engedték meg a gyökeres segély alkalmazását. A fentebb említett pénzhiány különben egy újabb kétségbeesett lépésre vitte rá a királyt és a kincstárt, nevezetesen az egyházi kincsek egyrészének beolvasztására. Ennek a műveletnek a lebonyolítása is főként a budai pénzverőben folyt le. Már 1525-ben felmerült — valószínűleg Fortunatus Imre javaslatára — az a terv, hogy az egyházak kincseinek egyrészét olvasszák be és verjenek belőle pénzt. 1526-ban már Burgio pápai követ sem ellenezte ezt, és június 17-én határozatba ment, hogy az egyházak kötelesek kincseik felét beszoigáltatni.³⁹⁾ Ennek lebonyolítására háromtagú bizottságot küldtek ki, melynek tagjai macedoniai László pécsi prépost, Bornemisza Péter és Gerendi Miklós királyi tanácsosok voltak. A kincsek átvétele végett minden egyházmegyébe albiztosok mentek, főként királyi titkárok, kamarások és udvarnokok. Megindult a kincsek összegyűjtése, ami nem ment mindenütt sírán, pl. Székesfehérvár megtagadta a kiszoigáltatást. Budán viszont 1526 június 21-én a király elismerte, hogy pápai engedéllyel a budai és pesti kolostorok kincseit összeszedette a török elleni háború költségeire azon kötelezettséggel, hogy a háború után a pozsonyi harmincadból megtéríti.⁴⁰⁾ Körmöcön a templomi kincsek átvétele végett János budai archipresbiter és Dóczy Ferenc bars megyei főispán jelentek meg és a várbeli Sz. Mária templomból 30 márka súlyban, a mellette levő kápolnából pedig 24 márka súlyban vittek Budára ezüst edényeket stb.⁴¹⁾ A kassai, lőcsei és bártfai egyházak ezüstjét a kassai pénzverőházba szállították.⁴²⁾ A fennmaradt adatok alapján úgy látszik tehát, hogy főként ebben a két pénzverőben folyt az egyházi kincsek beolvasztása és az így nyert ezüsttömegeből a pénzverés. Van azonban arra is feljegyzés, hogy egy ízben Bécsből hajón hoztak ezüstöt.⁴³⁾ Könnyen elképzelhető, hogy az egyházi kincsek beolvasztásával középkori ötvösművészetünk mennyi pótolhatatlan értéke pusztult el ebben az időben.

Tehát a budai pénzverő 1526-i működéséhez a nyersanyagot főként a nova moneta beváltása és az egyházi kincsek beolvasztása szolgáltatta. Az utóbbira vonatkozólag Szeréminél is találunk említést. Szerinte, amikor elrendelték az egyházi edények beszedését, a királyné felajánlotta a maga részéről 10 mázsa ezüstöt és kijelentette, hogy azonnal pénzverőt állít fel és annyi ezüsből veret pénzt, amennyivel elősegíteni lehet Nándorfehérvár felszabadítását.⁴⁴⁾ Ez a pénzverő csak a budai lehetett, annál is inkább, mert 1526 május 5-én a királyné tényleg meghagyta a körmőcieknek, hogy mivel az újonnan veretendő 8 latos pénz készítésénél a pénzverésben jártas mesteremberekben igen nagy hiány van, sürgősen minél nagyobb számban küldjenek Budára pénzverőket, akik a pénzveréshez szükséges szerszámokat is hozzák magukkal.⁴⁵⁾ Ezek a körmői pénzverők azonosak lehetnek az 1526-i kincstári számadáskönyvben említett pénzverőkkel.⁴⁶⁾ E számadáskönyv adatai szerint ugyanis május 28-án »a pénzverőknek, akik öfelsége akaratából Budára jöttek és azután Visegrádra mentek a pénzverésre, kiadásaira és a szállítási költségekre jó pénzben 15 forint«, június 3-án viszont »Marsóczky Józsefnek, a mi szolgánknak, aki Visegrádra ment, hogy a pénzverőket Budára hívja, a kiadásaira jó pénzben 1 forint«, végül június 4-én »Sebastian Fodor, Andreas Nagh és Simon Capwth hajósoknak, kik a pénzverőket a szerszámokkal együtt Visegrádról Budára hozták, a munkájukért jó pénzben 3 forint«. Látható, hogy a pénzverőket, hol Visegrádon, hol Budán foglalkoztatták: meglehetősen nagy volt a kapkodás és a rendetlenség.

Ezek az utolsó hiteles adatok a budai pénzverő működéséről a mohácsi csata előtti évekből. Ezekből az egykorú forrásokból kétségtelen bizonyossággal megállapítható a budai pénzverde működése 1526-ban. Hátra volna még a tényleg kiverésre került pénzek meghatározása.

1526-ban Budán csak egyfajta pénzt vertek, de viszont annak többféle változata ismeretes. Ez a pénzfaj a CNH.II.306. A. sz. denár, tehát az antiqua moneta B—A jegyű veretei 1526-os évszámmal. Egyszerűen megint a régi pénz 8 latos finomságában, és az éremkép is teljesen azonos az 1521 előtti vert denárok ábrájával. A *B* természetesen Budát jelenti, az *A* pedig Alexius Thurzót, aki 1525-ben megint kincstárnok (summus thesaurarius) lett.⁴⁷⁾

E denároknak különböző változatai ismeretesek a verdejegyek elhelyezése szerint. A B—A jegy rendszerint a hátoldalon, Máriától jobbra és balra foglal helyet, de előfordul B⁰A vagy B*A formában Mária alatt is, majd oldalt B-A és Mária alatt *A*, végül az utóbbi elhelyezés fordított *B* betűvel.⁴⁸⁾ Arra nem tudunk feleletet adni, hogy mi célja volt az *A* jegy kétszeres alkalmazásának. E változatokon belül megint további eltéréseket találunk az egyes veretek között a köriratot illetően (VNGARIE, VNGARI, VNGAR stb.), tehát annyi bizonyos, hogy sok verető készült e denárok veréséhez. Maguk a pénzek is kétségtelenül bizonyítják, amit az írott forrásokból is láttunk, hogy Budán tényleg nagyobbarányú pénzverés folyt. Láthatólag igyekeztek jó pénzzel ellátni a szükségletet, de a törekvés sajnos már későn érkezett, mert 1526 augusztus 29-én a mohácsi ütközetben elbukott Magyarország. A budai pénzverő azért végleg még nem szűnt meg, mert János király korában is ideig-óráig tengette életét, míg a vár nem került 1541-ben török uralom alá.

Huszár Lajos

JEGYZETEK.

- ¹⁾ *Jeszenszky Géza*, II. Lajos denárai, Num. Közl. XXVI—XXVII. 1927—28. 127—143. 1.
- ²⁾ *Huszár Lajos*, Mátyás pénzei, Mátyás Emlékkönyv 1940. II. köt.
- ³⁾ *Marino Sanuto* világkrónikája, *Tört. Tár* XXV. 152. 1.
- ⁴⁾ *Péché Antal*, Alsó Magyarország bányamívelésének története I. 107. 1.
- ⁵⁾ *Weszerle József* hátrahagyott kéziratai között az oklevél másolata. A kéziratok füzet a M. T. M. Éremtárában (4. füzet 72. 1.).
- ⁶⁾ *Péché* id. m. I. 107. 1., *Ernyey József*, Kísérletek a körmöcbányai pénzverő áthelyezésére, Num. Közl. XXV. 113. 1.
- ⁷⁾ *Corpus Juris Hungarici* (1899-i kiadás Márkus Dezső szerkesztésében) I. 789. 1.
- ⁸⁾ Közlik ezt az adatot: *Fogel József*, II. Lajos udvara 11. 1., *M. G. Kovachich*, Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros 1798. II. 451—62. 1. (*Schedius*) Zeitschrift von und für Ungern III. 1803. 100. 1.
- ⁹⁾ *F. A. Schmidt*, Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze 1834—38. II. rész. I. kötet 85. 1.
- ¹⁰⁾ *Történelmi Tár* IX. 1861. 89. 1.
- ¹¹⁾ *Archeologiai Értesítő* 1878. 308. 1.
- ¹²⁾ Szerémi György emlékirata, kiadta *Wenzel Gusztáv* (*Monum. Hung. Hist.* II. oszt. I. köt.) 114. 1., feldolgozta *Vid J. Jeromos*, Szerémi művének feldolgozása 132—134. 1. és *Erdélyi László*, Szerémi György. A mohácsi vész kora, 1941.
- ¹³⁾ *J. Chr. Engel*, Geschichte d. Ung. Reiches I. 207—209. 1.
- ¹⁴⁾ Appendix ad Catalogum numorum Hung. ac Transilv. Inst. Nat. Széchényiani 1810. 239—40. 1.
- ¹⁵⁾ *Történelmi Tár* 1906. 337, 349 és 351. 1.
- ¹⁶⁾ *Sperfogel Conradi*, Annales contracti Scepusiensis. Kiadta Wagner, Analecta Scepusiensis II. 129—188. 1. és *Hain Gáspár*, Lőcsei krónika, kiadták Bal Jeromos, Förster Jenő és Kauffmann Aurél Lőcsén 1911—13.
- ¹⁷⁾ *G. Seiwert*, Beiträge zu einer Geschichte der Hermannstädter Münzkammer, Archiv des Vereins für Siebenb. Landeskunde 1863. 153—200. 1. XX. oklevél.
- ¹⁸⁾ *Weszerle* kéziratok jegyzetei között az Éremtárban az oklevél másolata (8. füzet 197—98. 1.).
- ¹⁹⁾ Még a kincstári számadáskönyvben, sőt később az országgyűlési végzéseken is megtaláljuk ezt az elnevezést.
- ²⁰⁾ *Jeszenszky* id. m. 133. 1. 46. jegyzetben egy 1553-i német számtani munka alapján kétségtelen adatot szolgáltat erre nézve.
- ²¹⁾ *Stephanus Schönvisner*, Notitia Hung. rei numariae 1801. 268. 1. és *Weszerle* kéziratok jegyzeteiben az Éremtárban (1. füzet 131. 1.). A régi forrás címe: Michael Siglerus, Ungariae Chronologia, cap. 6. ad Ann. 1523.
- ²²⁾ *Szerémi* id. m. 114. 1.
- ²³⁾ *Corpus Juris Hung.* 1899. I. 788—809. 1.: ... et nihilominus sua majestas bonas quoque monetas, prout temporibus serenissimorum principum dominorum Mathiae et Vladislai felicitis recordationis regum Hungariae erat, cudi facere non omittat, ne regnum istud bonis pecuniis totaliter defecisse videatur...
- ²⁴⁾ *Rupp Jakab*, Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, 1841. c. művében (II. köt.) említ egy 1520-as évszámú I.—B denárt is, de ez valami tévedés lehet csupán.
- ²⁵⁾ *Piotr Wojtowicz*, Herb polski i litwy na monetach węgierskich, Wiadomości Num. Arch. Krakó 1937.
- ²⁶⁾ *Corpus Juris Hung.* 1899. 820. 1.
- ²⁷⁾ *Marino Sanuto* világkrónikája, *Tört. Tár* XXV. 288 és 344. 1. A Fuggereket Burgió pápai követ is említi ezzel kapcsolatban. *Wenzel Gusztáv*, A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében 1883. 29. I. Theiner nyomán.

- ²⁸⁾ *Bartoniék Emma*, Báró Burgio pápai követ jelentései, Napkelet Könyvtár 1926. 29. l.
- ²⁹⁾ *M. G. Kovachich*, Supplementum ad vestigia comitorum III. 37—39. l.
- ³⁰⁾ *Corpus Juris Hung.* 1899. I. 832—34. l.
- ³¹⁾ »A magistro Ladislao Budensi«: *Tört. Tár* XXII. 81. l.
- ³²⁾ *Krizskó Pál*, A körmöci régi kamara és grófjai, 1880. 49. l.
- ³³⁾ *Krizskó* id. m. a körmöciekhez 49—50. l. Hasonló Kassához, *Wagner*, Diplomatarium comitatus Sárosiensis etc. 1780. 32—33. l.
- ³⁴⁾ *J. v. Kull*, Zur Geschichte der Münzstätte Kremnitz, Monatsblatt d. Num. Ges. Wien, 1889. 301—302. l.
- ³⁵⁾ *Corpus Juris Hung.* 1899. I. 850. l.
- ³⁶⁾ *Wagner*, Diplom. comit. Sáros. 197—198. l. Hasonló Körmöchöz *Krizskó* id. m. 50—51. l.
- ³⁷⁾ *Weszerle* kéziratok jegyzetei között az oklevél másolata az Éremtárban (8. füzet 231. l.).
- ³⁸⁾ *Corpus Juris Hung.* 1899. I. 852. l.
- ³⁹⁾ *Fraknói Vilmos*, Magyarország a mohácsi vész előtt, 1884. 257—58. l.
- ⁴⁰⁾ *Ortway Tivadar*, Mária, II. Lajos neje. Magyar Történelmi Életrajzok 141—42. l.
- ⁴¹⁾ *Krizskó* id. m. 52. l.
- ⁴²⁾ *Num. Adattár* 38. és 75. sz. a kassai egyházakra, *Wagner*, Anal. Scepus. (Sperfogel krónikája) II. 147. l. a lőcsei egyházakra, és *Wagner*, Diplom. comit. Sáros. 156. l. a bártfai egyházakra.
- ⁴³⁾ *Kincstári Számadáskönyv* 1525—26. *J. Chr. Engel*, Monumenta Ungrica 1809. 187—236. l. (Viennam pro adducendo argento, panno etc. misso fl. 74.)
- ⁴⁴⁾ *Szerémi* id. m. 112—113. l.
- ⁴⁵⁾ *Krizskó* id. m. 52. l.
- ⁴⁶⁾ *J. Chr. Engel*, Monumenta Ungrica 187—236. l.
- ⁴⁷⁾ *Thurzó Elek* 1521—24 közötti években volt kincstárnok. Utódja 1524—25 között rövid ideig *Várdai Pál* lett, majd 1525-ben megint őrá bízta ezt a tisztséget. *Thallóczy Lajos*, A kamara haszna, 1879. 225. l.
- ⁴⁸⁾ *Jeszenszky* említi 142. l. 58. sz. alatt egy változatot oldalt B—A és a Mária alatt HK jeggyel, de ez valami tévedés lehet, mert HK monogram az évből csak a visegrádi vereteken szerepel. Legalább is sem az Éremtár gyűjteményében, sem a hozzáférhető irodalomban nem fordul elő ez a monogram budai vereten.

II. LAJOS BUDAI VERETŰ PÉNZEINEK LEÍRÁSA.

A következő jegyzékben főképpen az Orsz. Magyar Történeti Múzeum Éremtárának (MTM jelzéssel) gyűjteménye alapján a budai veretű pénzeket a legkisebb észlelhető változatokig leírtuk. Tehát minden leírt darab más veretőről készült és vagy az éremképben vagy pedig a feliratban, illetve a pontozásban eltér a többi darabtól. A sok változat feltüntetése egyben a budai pénzverő élénk tevékenységének a legdöntőbb bizonyítéka. (A csillaggal jelölt pénzek a képes táblán ábrázolva vannak.)

I. korszak (1516—1521).

Az antiqua moneta verésének ideje. Ezekben az években a budai pénzverő nem működött, de ide kell számítani az antiqua moneta pénzlába szerint készült, 1522. évi budai veretű denárokat, melyeknek több változata ismeretes.

1. Denár CNH. II. 306 A. A—B 1522.

E) LVDOVICVS * R * VNGARI
* 1522 * Négyrészi címér
(pólyák, kettős kereszt, dalmát párducfejek, cseh oroszlán), szív-
pajzsban lengyel sas.

H) PATRONA * — * VNGARIE
Mária jobbán Jézus, oldalt A-B
MTM.

2. Előbbi változata.

E) LVDOVICVS * R * VNGAR
* 1522 * Éremkép, mint 1.

H) PATRONA * — * VNGARIE
Éremkép, mint 1.
MTM.

3. Előbbi változata.

E) LVDOVICVS * R * VNGAR
* 1522 * Mint 1.

H) PATRONA * — * VNGARIE *
Mint 1.
MTM.

*4. Előbbi változata.

E) LVDOVICVS * R * VNGA
* 1522 * Mint 1.

H) PATRONA * — * VNGARIE *
Mint 1.
MTM.

5. Előbbi változata.

E) LVDOVICVS * R * VNGA
* 1522 * Mint 1.

H) PATRONA * — * VNGARIE *
Mint 1.
MTM.

6. Előbbi változata.

E) LVDOVICVS * R * VNGARI
* 1522 * Mint 1.

H) PATRONA * — * VNGARIE *
Mint 1, de Mária alatt öt kis
kör (:·:)
MTM.

7. Előbbi változata.

E) LVDOVICVS * R * VNGAR
* 1522 * Mint 1.

H) PATRONA * — * VNGARIE *
Mint 6.
MTM.

II. korszak (1521—1525).

A nova moneta verésének és forgalmának ideje.

*8. Garas. CNH. II. 299. L—B 1521.

E) * LVDOVICVS * D * G * R
* VNGARIE * Mária ölében
Jézus; oldalt L—B

H) MONETA * NOVA * ANNO *
DOMINI * 1521 * Kétrészi
magyar címér.
MTM.

9. Előbbi változata 1522-ből.

E) * LVDOVICVS * D * G * R
* VNGARIE * Mint 8.

H) MONETA * NOVA * ANNO *
DOMINI * 1522 * Mint 8.
MTM.

10. *Előbbi változata.*
 E) } Mint 9, csak az évszámban a
 H) } 22 nagyobb számjegyekkel.
 MTM.
- *11. *Előbbi változata.*
 E) * LVDOVICVS * D * G * R
 * VNGARIE : . * Mint 8.
 H) MONETA * NOVA * ANNO *
 DOMINI * 1522 * Mint 8.
 MTM.
12. *Előbbi változata.*
 E) * LVDOVICVS * D * G * R
 * VNGARIE * Mint 8.
 H) MONETA * NOVA * ANNO *
 DOMINI * 1522 * Mint 8.
 MTM.
- *13. *Denár CNH. II. 305. L—B 1521.*
 E) LVDOVICVS * R * VNGARIE
 * 1521 * Négyrésztű címer
 (pólyák, cseh oroszlán, lengyel
 sas, dalmát párducfejek).
 H) MONETA * NOVA * VNGARIE
 * Hármashalmon kettős kereszt.
 Oldalt L—B
 MTM.
14. *Denár CNH. II. 308A. L—B 1520.*
 Rupp említi II. K. 124. 1, de valami
 téves olvasás lehet
- *15. *Denár CNH. II. 308A. L—B 1521.*
 E) Négyrésztű címer (pólyák, kettős
 kereszt, dalmát párducfejek, cseh
 oroszlán), szív pajzsban lengyel
 sas; fent * 1521 * ; oldalt *—*
 H) Mária, jobbán Jézus. Oldalt
 L—B.
 MTM.
- *16. *Előbbi, de 1522-ből.*
 E) Mint 15, csak * 1522 *
 H) Mint 15.
 MTM.
17. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de * 1522 * (utolsó
 két számjegy fordítva).
 H) Mint 15.
 MTM.
18. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de o 1522 o
 H) Mint 15.
 MTM.
19. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de * 1522 *
 H) Mint 15, de L—B (B fordítva).
 MTM.
20. *Előbbi, de 1523-ból.*
 E) Mint 15, de * 1523 *
 H) Mint 15.
 MTM.
21. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de o 1523 o
 H) Mint 15.
 MTM.
- *22. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de 1523 (díszítmény
 nélkül).
 H) Mint 15.
 MTM.
23. *Előbbi, de 1524-ből.*
 E) Mint 15, de * 1524 *
 (gotikus 4-es)
 H) Mint 15.
 MTM.
24. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de o 1524 o
 (gotikus 4-es)
 H) Mint 15.
 MTM.
25. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de o 1524
 H) Mint 15.
 MTM.
26. *Előbbi változata.*
 E) Mint 15, de 1524 (díszítmény
 nélkül).
 H) Mint 15.
 MTM.
- *27. *Előbbi változata (B feletti rosetta).*
 E) Mint 15, de o 1524 o
 H) Mint 15, de L—^oB.
 MTM.

- *28. *Előbbi, de 1525-ből.*
 E) Mint 15, de 1525 (díszítmény nélkül).
 H) Mint 15.
 MTM.
- *29. *Denár vastagverete CNH. II. 308B. L—B 1523.*
 E) Mint 15, de 1523.
 H) Mint 15.
 MTM. 4 ^m/_m vastag, 7.58 g.
- *30. *Denár vastagverete CNH. II. 312. L—B 1523.*
 E) Mint 15, de • 1523 • és oldalt díszítvány.
 H) Mint 15, de erőteljesebb rajz és Mária baljában virág.
 MTM. 3.5 ^m/_m vastag, 7.25 g.
31. *Obulus CNH. II. 317. L—B 1523.*
 E) Négyrészi cimer (pólyák, cseh oroszán, lengyel sas, dalmát párducejek). Oldalt $\begin{array}{c} \circ \\ \text{I} \\ \circ \end{array} - \begin{array}{c} \circ \\ \text{3} \\ \circ \end{array}$
 fent • 5 • 2 •
 H) Félholdon Mária, balján Jézus. Oldalt L—B. Csak a Corpus rajza után ismeretes.
- *32. *Obulus vastagverete CNH. II. non habet. L—B 1523.*
 E) Mint 31.
 H) Mint 31.
 MTM. 2.5 ^m/_m vastag, 2.85 g.

III. korszak (1525—1526).

Megint az antiqua moneta verésének ideje, de a budai pénzverőben csak 1526-ban verték.

33. *Denár CNH. II. 306A. B—A 1526.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARIE • 1526 • Négyrészi cimer (pólyák, kettős kereszt, dalmát párducejek és cseh oroszán), szív pajzsban lengyel sas.
 H) PATRONA * • * VNGARIE Mária, jobbán Jézus. Oldalt B—A.
 MTM.
34. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARIE • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA • • VNGARIE * Mint 33.
 MTM.
35. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARIE • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA • * • VNGARIE Mint 33.
 MTM.
36. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARIE • 152 • Mint 33.
 H) PATRONA • * • VNGARIE Mint 33.
 MTM.
37. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • RVNGARIE • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA * • * VNGARIE Mint 33.
 MTM.
38. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARI • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA * • * VNGARIE Mint 33.
 MTM.
- *39. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARI • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA • * • VNGARIE Mint 33.
 MTM.
40. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS • R • VNGARI • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA • * • VNGARIE Mint 33.
 MTM.
41. *Előbbi változata.*
 E) LVDOVICVS R • VNGARI • 1526 • Mint 33.
 H) PATRONA • * • VNGARIE Mint 33.
 MTM.

42. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGAR
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ * ◦ VNGARI
Mint 33.
MTM.43. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGAR
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA * ◦ * VNGARIE
Mint 33.
MTM.*44. *Denár CNH. II. 306A. BA Mária
alatt, 1526.*E) LVDOVICVS * R * VNGARIE
* 1526 * Mint 33.H) PATRONA * — * VNGARIE
Mária, balján Jézus, alatta B*A
MTM.45. *Előbbi változata.*E) LVDOICVS ◦ R ◦ VNGARIE
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 43, de B◦A
MTM.46. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS * R * VNGARI
* 1526 * Mint 33.H) PATRONA * — * VNGARIE *
Mint 43.
MTM.47. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGARI
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 43, de B◦A
MTM.48. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGAR
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 43, de B◦A
MTM.49. *Denár, CNH. II. 306A, oldalt B—A,
Mária alatt A, 1526.*E) LVDOVIS ◦ R ◦ VNGARIE
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mária balján Jézus, oldalt B—A,
alatta A
MTM.50. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGARIE
◦ 152 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 49.
MTM.51. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGARI
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 49.
MTM.52. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGARI
* 1526 * Mint 33.H) PATRON * — * VNGARIE ◦
Mint 49.
MTM.53. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGAR
* 1526 * Mint 33.H) PATRONA * — * VNGARIE
Mint 49.
MTM.*54. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGAR
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 49.
MTM.55. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ R ◦ VNGR
* 1526 * Mint 33.H) PATRONA * — * VNGARIE
Mint 49.
MTM.56. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGAA
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 49.
MTM.57. *Előbbi változata.*E) LVDOVICVS ◦ R ◦ VNGA
◦ 1526 ◦ Mint 33.H) PATRONA ◦ — ◦ VNGARIE
Mint 49.
MTM.

58. Előbbi változata)B—A).

E) LVDOVICVS • R • VNGAR
• 1526 • Mint 33.

H) PATRONA • — • VNGARIE
Mint 49, de oldalt ⑈—A jegy.
MTM.

59. Jeszenszky említ 58. sz. alatt B—A
1526 denárt Mária alatt HK jeggyel.

60. Jeszenszky említ 59. sz. alatt B—A
1526 denárt Mária alatt öt kis
körrel (••••)

Ezt a két utóbbi denárt azonban sem az Éremtár gyűjteményében, sem a rendelkezésre álló irodalomban nem találtuk meg. Mindkettő inkább visegrádi veretnek látszik, mert mind a HK monogram, mind az öt kis kör az 1526. évi visegrádi denárokon (L—V) fordul elő. A felsorolt változatok azonban korántsem jelentik a budai veretű pénzek teljes és kimerítő corpusát. Minden újabb lelet hozhat új változatokat, de a meglévő köz- és magángyűjteményekben is fordulhatnak elő itt le nem írt bélyegváltozatok. Ezek az ezután előkerülő újabb változatok természetesen a budai pénzverés itt nyert általános képét már nem változtathatják meg, legfeljebb további értékes bizonyosságul szolgálhatnak a budai verde jelentőségének hangsúlyozásához.